

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття аналізує події в національній сфері освіти на протязі десяти років ХХ століття, і її вплив на систему вищого економічного освіти в Україні. Автор ставить перед собою завдання прослідкувати зміни, що відбуваються в системі вищого економічного освіти.

The article analyses the trends in development of higher education in Economics in Ukraine during the last decade of the XX century. It presents the innovations and improvements in curriculum of higher educational establishments, which trained specialists in the field of Economics.

Проблема дослідження формування та розвитку окремих галузей вищої освіти залишається однією з найактуальніших у педагогічній вітчизняній науці сьогодення. Остання декада ХХ століття здається нам найбільш цікавим та насиченим подіями періодом, протягом якого формувалася власна освітянська політика суверенної України, реформувалася система вищих навчальних закладів (надалі ВНЗ), яку успадкувала держава від радянських часів. Становлення розвиненої та розгалуженої системи ВНЗ економічного профілю, яка існує в Україні на сучасному етапі, розпочалося саме за часів бурхливих соціально-економічних реформ, що обумовлює вибір для аналізу вищезазначеного етапу розвитку освіти. До проблеми теорії та методики підготовки фахівців економічного профілю зверталися науковці, як педагоги так і економісти. Серед них слід зазначити Г.А.Штейна, А.Задою, А.Загороднього, К.Ф.Беркіту. Але для об'єктивного та ґрунтовного аналізу сучасного стану вищої економічної освіти слід розглянути історичні та соціальні умови, за яких відбувалися реформи на освітянській ниві, наприкінці минулого, хоча й не такого віддаленого від сьогодення століття. Метою написання даної статті є дослідження педагогічної практики ВНЗ економічного профілю, спостереження змін, які мали місце в змісті економічної освіти.

Період, що аналізується, був зазначений багатьма перетвореннями в нашій державі: отримання суверенітету і незалежності, початок переходу до ринкової економіки, приватизація, роздержавлення власності. Остання декада ХХ століття була визначена великою кількістю подій і для вітчизняної педагогічної науки, які вплинули на розбудову вищої економічної освіти:

- прийняття Закону України “Про Освіту” (1991 р.);
- затвердження національної програми “Освіта (Україна ХХІ століття) (1993 р.);
- заснування Асоціації навчальних закладів України недержавної форми власності (1993 р.);
- затвердження освітньо-професійної програми вищої освіти за професійним спрямуванням підготовки бакалаврів та магістрів з економіки (1994 р.);

- наказ президента України про розвиток вищої освіти (1995р.);
- прийняття нової редакції Закону “Про освіту” (1996 р.);
- видання декретів уряду про нові норми акредитації вищих закладів освіти та нового переліку профілів підготовки фахівців у вищих школах (1997 р.);
- розробка нормативних програм дисциплін для підготовки спеціалістів з економіки науково-методичною комісією з економічної освіти (1998 р.);

Ситуація з рівнем професійної підготовки фахівців-економістів на початку 90-х років була критичною. Skorистуємось статистичними даними, які приводить в своїй монографії Л. С. Бляхман, вони стосуються Радянського Союзу, але можна їх примінити і для опису становища в Україні, яка на той час була частиною радянського простору. Більше, ніж 25 % економістів, що працювали на підприємствах не мали спеціальної освіти понад 80 % керівників відділів збуту та постачання не мали економічної підготовки, а 20 % головних бухгалтерів взагалі не мали вищої освіти [1,241]. Ці цифри свідчать про недостатній рівень професіоналізму та дилетантські підходи до економічних знань. Тобто питання організації підготовки кадрів з економічною спеціалізацією було нагальним. Наступна таблиця відображає у якому кількісному відношенні знаходилися вищі навчальні заклади економіко-правової спрямованості відносно інших закладів освіти УРСР на початку 1990-х років:

Всього ВНЗ	146
Класичних університетів	9
Технічних ВНЗ	50
Сільськогосподарських ВНЗ	17
З економіки та права	10
Педінститутів	30
Медичних ВНЗ	15
ВНЗ фізкультури та спорту	3
Заклади культури та мистецтва	12

Ця ситуація недооцінки ролі вищої економічної освіти, недостатньої розвиненості структури, замалої кількості ВНЗ

економічного профілю, і як результат браку спеціалістів з економіки на ринку праці УРСР стала одним із факторів, що пізніше викликав справжній бум у сфері економічної освіти. Адже дана галузь мала самі високі темпи зростання. Як свідчить офіційний сайт Міносвіти України на сьогоднішній день заклади, що готують фахівців за напрямом економіка, комерція та бізнес займають авангардну позицію в процентному відношенні – 28, 4 % (для порівняння ВНЗ культури та мистецтва – 1,9 %; педагогічного напрямку – 9,9 %). За відносно невеликий хронологічний проміжок часу здобуття економічної вищої освіти стало престижним.

Радикально змінилося саме тлумачення поняття „економічна освіта”. За радянських часів економічна освіта розглядалася як система масового економічного навчання та підготовки керівничих, інженерних, економічних кадрів та спеціалістів, найважливішою задачею якого є оволодіння марксистсько-ленінською економічною теорією, розуміння економічної політики КПРС, розробка наукового, партійно-класового підходу до економічної діяльності. [2,122]. Тобто, економічна освіта розглядалася суто в контексті формування у членів суспільства знань та навичок, які відповідали б принципам соціалістичного господарювання та комуністичної моралі. В сучасному розумінні економічна освіта – це підготовка фахівців вищої кваліфікації для планово-економічної, організаційно-управлінської, аналітичної та дослідницької діяльності в галузі економіки, на виробництві, у сфері послуг, в управлінні та науково-дослідних установах [3]. За десять років акценти змінилися в напрямку професіоналізму, масовість та ідеологізованість економічної науки залишились у минулому.

До 1991 року вищі учбові заклади готували фахівців з загальноекономічних та галузевих економічних спеціальностей. Перша група – спеціалісти для виконання економічних функцій на народногосподарському, міжгалузевому та регіональному рівні, спеціальність залежала від конкретного виду економічної діяльності, якою буде займатись фахівець: планування, фінансування, статистика і таке інше. Друга група - міжгалузеві економічні спеціальності, для виконання економічних функцій

на рівні підприємства, в окремих галузях промисловості: хімічної, металургійної, легкої і таке інше [4,123]. Особливістю навчальних програм ВНЗ, які готували таких фахівців, було поєднання предметів, які стосуються організації виробництва, виробничої технології, інженерії даної галузі та дисциплін економічного циклу. Вони готували інженерів-економістів з вузьким колом функцій, що їх вони виконували на виробництві: інженерів-економістів з виробничого планування, з технічного нормування, з обліку і фінансування промисловості, з організації і раціоналізації праці для певних галузей народного господарства. Такі спеціалісти обіймали посади керівників відділів праці і заробітної плати на підприємствах, інженерів-економістів у відділах заводоуправлінь, трестів та главків, ставали начальниками цехів, головними інженерами, директорами підприємств. Навчальні програми таких закладів освіти були насичені так званими галузевими економіками: „економіка хімічної промисловості”, „економіка гірничої промисловості”, „економіка машинобудівної промисловості” і так далі. З точки зору світового розвитку економічної науки такі дисципліни були занадто радикальними і розподіл економіки на різні галузі штучний.

Методологічною та теоретичною основою підготовки кадрів з економіки в усіх ВНЗ за радянських часів був курс політичної економії, сама назва якого свідчить про поєднання в рамках даної дисципліни політичних та економічних аспектів. За допомогою даного курсу КПРС диктувала студентам догми та ідеологію. На думку Бляхмана Л.С. політекономія була відірвана від проблем організації та розвитку виробничих сил, від мотивів економічної поведінки людей та їх економічного мислення, вона літала в надхмарних висотах, де розквітав догматизм [1,143]. З початком періоду перебудови багато рутинних положень політекономії відійшли в минуле. В учбовому процесі значно скоротилася кількість годин, відведених на вивчення політичної економії, та пов'язаних з нею спецкурсів по „Капіталу” К. Маркса, „політекономії соціалізму”, „економії капіталізму”. Радикально змінилася економічна реальність, тобто об'єкт науки „економіка”, який визначав змістовне наповнення учбових курсів та програм. Такі

традиційно актуальні теми, як народногосподарське планування та державне регулювання, а також принципи діяльності підприємств в умовах регульованої державою економіки виявилися зовсім непопулярними. Натомість, все більшу увагу стали приділяти вивченню таких предметів як “економіка”, “мікроекономіка”, “макроекономіка”, “економетрія”, які були основою підготовки спеціалістів економічної спеціалізації в усьому світі. Тобто, скоротився розрив між вітчизняною та світовою економічною наукою.

Як Україна переживала певні віхи на шляху державотворення, так і в декілька етапів відбувалася реструктуризація системи вищої економічної освіти. Можна виділити три етапи розвитку вищої економічної освіти в Україні. Тут ми погоджуємось з хронологією, запропонованою А. Загороднім, який досліджував проблему видання вітчизняної навчально-методичної літератури з основних економічних дисциплін [5,70].

I етап - 1990 – 1993 рр. Початок стрімкого зростання кількості ВНЗ економічного профілю, як результат збільшення престижу економічної освіти. Зміни, як кількісні так і якісні в навчальних планах економічних закладів освіти. На даному етапі студенти-економісти навчалися на матеріалі перекладених іноземних підручників, виданих в країнах з ринковою економікою, які не враховували економічні реалії України. Не можна не зазначити позитивність появи таких компілятивних видань, що знайомили студентів з історією розвитку світової економічної науки, давали розуміння теоретичних засад функціонування ринкової економіки в розвинених країнах.

II етап – 1994-1997 рр. Головною подією даного етапу було затвердження освітньо-професійної програми вищої освіти за професійним спрямуванням підготовки бакалаврів та магістрів з економіки. Почали з'являтися підручники з економічних дисциплін для вищих навчальних закладів, які були видані в Україні, та враховували специфіку українського законодавства.

III етап – 1998 – по теперішній період. 1998 рік був визначним для економічної вертикалі освіти, тому що науково-методична комісія з економічної освіти розробила нормативні

програми дисциплін для підготовки бакалаврів та спеціалістів, а згодом і магістрів з економіки, що дозволило уніфікувати зміст навчальної економічної літератури. Були випрацьовані єдині критерії та вимоги до навчальних програм ВНЗ економічної спеціалізації.

За відносно невеликий період в Україні відбулася докорінна реструктуризація системи вищої економічної освіти. Цей процес диктувався потребами ринку праці, який вимагав підготовки кваліфікованих кадрів, що працювали б за умов ринкової економіки. Було повністю оновлене змістове наповнення навчальних програм та курсів з економічних дисциплін, з'явилася велика кількість навчальних підручників та посібників з економіки, які враховували особливості українського законодавства та економіки перехідного періоду. Система вищої економічної освіти зазнала радикальних реформ та зробила перші кроки для інтеграції у всесвітній освітянський простір. Освітньо-кваліфікаційні програми для підготовки спеціалістів економічного напрямку приведені були у відповідність із міжнародними стандартами.

Література

1. Бляхман Л. С. Перестройка экономического мышления М., 1990
2. Экономическое воспитание и образование молодежи» К., 1986
3. Освітньо-професійна програма вищої освіти за професійним спрямуванням підготовки бакалаврів з економіки.
4. Справочник для поступающих в высшие учебные заведения СССР в 1991 году. - М., 1991
5. Загородній А. Підручник для підготовки фахівців з економіки у ХХІ столітті// Вища школа. - № 1. - 2002